

LIBERALNI KAPITALIZAM I MARKSISTIČKI KOLEKTIVIZAM

Mr. Ivan Grubišić

U zamolbi profesora Rebića pisalo je: »Molio bih te da održiš jedan kratki koreferat (svega 15 minuta) na temu: »Liberalistički kapitalizam i marksistički kolektivizam«. Ta se tema spominje u papinoj enciklici. Tu bi trebalo biti govora ukratko o antagonizmu između Istoka i Zapada.«

Pokušat ću zadanu temu obraditi u duhu zamolbe organizatora ponajprije u odnosu na vrijeme, a onda i na sadržaj, premda su se otvarali mnogi i raznovrsni putovi i mogućnosti izlaganja. Naime, prvo što mi se je postavilo kao dilema bilo je: da li govoriti o liberalnom kapitalizmu i marksističkom kolektivizmu po sebi s teorijske točke gledišta, kao što stoji na početku zamolbe, ili govoriti o antagonizmu između Istoka i Zapada kao metaforama marksističkog kolektivizma i liberalnog kapitalizma čime zamolba završava. Izabrao sam prvu mogućnost na način, da dam ukratko uvid u genezu i principe ovih međusobno oprečnih sistema društveno-ekonomskog uređenja, neke od stavova Crkve o istim učenjima i praksi, zapravo, povjesnost stavova Crkve i na kraju, u zaključku određene posljedice koje su generirali, recimo pojednostavljeno, društveno-ekonomska uređenja, Istoka i Zapada, i ne samo ona.

I. Geneza i principi liberalnog kapitalizma

Liberalizam uzet sam za se jest općekulturna i politička doktrina i pokret mlade građanske klase nastao u borbi protiv ograničenja feudalnog društvenog uređenja, prvenstveno ekonomsko-trgovačkih ograničenja. Prosvjetiteljstvo, racionalizam i individualizam mislilaca 17. i 18. st. (osobito Spinoze, Grotiusa, Montesquiea i francuskih enciklopedista) idejna su i filozofska osnova kasnijih liberalnih stremjenja, pa i u ekonomiji.

Osnivači i protagonisti liberalnog kapitalizma su: ponajprije Adam Smith, zatim David Ricardo, John Stuart Mill i drugi. Smještamo ga u povjesno razdoblje od kraja 18. do kraja 19. stoljeća, kad se javljaju novi oblici kapitalističkog načina privređivanja i organiziranosti.

Principe liberalnog kapitalizma definirao je Adam Smith. Evo nekih:

a) Zakonitost i red vlada u ekonomskom privređivanju kao i kosmosu. Taj red i zakonitost je od Boga, a ne od čovjeka.

b) Čovjek je obdaren od same prirode da tu zakonitost i red spozna.

c) Treći princip možemo izraziti poznatom krilaticom i parolom: *laissez faire, laissez passer*-pustite da svatko radi što hoće, pustite da stvari idu svojim tokom. U ovom je načelu izražena neograničena sloboda konkurentske borbe između pojedinih kapitalista, kao i to da se država uopće ne mješa u privredne probleme, ako to ne traže sami kapitalisti npr. da se uvedu zaštitne carine itd.

d) Prirodni pokretač privrednog djelovanja jest jedan jedini, i to, osobni interes čovjeka.

e) Najefikasniji regulator poslovanja i privređivanja jest konkurencija na tržištu kako u količinama ponuđene robe, tako i u određivanju cijena.

Pojedini su smatrali da se na ovim principima može ostvariti društvena pravednost i sretno razdoblje blagostanja i općeg bratstva među ljudima, može biti ostvaren »altruizam egoizma«.

Jasno, sistem nije funkcionirao kako je bilo zamišljeno, krize skoro periodične i u jednakim razmacima bile su neizbježne, a dovele su i do – među ostalim – i do svjetskih sukoba, ratova.

II. Geneza i principi marksističkog kolektivism

Iz kritičkog stava prema liberalnom kapitalizmu i posljedicama koje je uzrokovao za najamne radnike, radničku klasu, Karl Marx i Fridrich Engels došli su do nove i suprotne vizije uređenja društveno-ekonomskog života ljudi – rekli bi marksisti – do znanstvenog socijalizma. Po njima »istočni« grijeh čovječanstva jest privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju. Iz tog izvire nastanak suprotnih klasa i klasnog društva, sa svim posljedicama o kojim nam govori povjest čovječanstva, jer ona i nije ništa drugo nego neprestana borba među klasama. Uvjet nestanka klasnog društva jest dokidanje privatnog vlasništva nad proizvodnim sredstvima i u industriji i u poljoprivredi. Ta sredstva trebaju biti zajednička, kolektivna svojina. U tom vidu svaki konzekventni socijalizam je kolektizam. Razlike postoje samo u shvaćanju putova i brzine pretvaranja privatnog vlasništva u zajedničko, kolektivno. Rješenje tog pitanja nije moguće ni apstraktno, ni utopijski, ni reformistički – nego socijalnom, praktičko-historijskom, revolucionarnom akcijom radničke klase, proletera, predvođenom komunistima kao avangardom.

Marks pridaje veoma važan utjecaj, skoro presudan, načinu proizvodnje i odnosima u procesu proizvodnje materijalnih dobara. Poznat je njegov tekst u Prilog kritici političke ekonomije iz 1859. god. Evo tog teksta: »U društvenoj proizvodnji svoga života ljudi stupaju u određene, nužne odnose, nezavisne od njihove volje, odnose proizvodnje koji odgovaraju određenom stupnju razvoja njihovih materijalnih proizvodnih snaga. Cjelokupnost odnosa proizvodnje čini ekonomsku strukturu društva, realnu osnovu na kojoj se diže pravna i politička nadgradnja i kojoj odgovaraju određeni oblici društvene svijesti. Način proizvodnje materijalnog života uvjetuje proces socijalnog, političkog i duhovnog života uopće. Ne određuje svijest ljudi njihovo biće, već, obrnuto, njihovo društveno biće određuje njihovu svijest. Na određenom stupnju razvoja dolaze

materijalne proizvodne snage društva u protivurjeđe s postojećim odnosima proizvodnje, ili, što je samo pravni izraz za to, s odnosima vlasništva u čijem su se krilu dotle kretale. Iz oblika razvijenosti proizvodnih snaga ti se odnosi pretvaraju u njihove okove. Tada nastupa epoha socijalne revolucije. S promjenom ekonomske osnove vrši se sporije ili brže prevrat čitave goleme nadgradnje.«

Posljedice primjene ovih principa, a posebno kad učenici ispravljaju učitelja, znamo čime su sve rezultirala i kako, nadamo se, završavaju. Pretvoreni u 3 M – monolog, monopol i monolitnost, proizveli su novi vid totalitarizma i klasnosti kakav povijest ne pozna. Istok očekuje »Zoru sa Zapada« - građansku demokraciju i tržišnu ekonomiju i politički pluralizam.

III. Povijesnost stavova Crkve prema lib. kapitalizmu i marksističkom kolektivizmu

Crkva, milenijska suputnica Evrope i pamtilica zbivanja stoljetnih, u načelu ne prihvaća novo dok ga nije dobro odmjerila bilo prema svojoj tradiciji i iskustvu, Božjoj riječi i prirodnoj zakonitosti. U tom ne samo ponekad može i pogriješiti, ali kad se radi o dva predmetna sistema društveno-ekonomskog uređenja, barem iz povijesne distance gledano, Crkva je uočavala ne samo njihovu nedostatnost, već i ukazivala na posljedice koje iz primjene tih stavova proizlaze. Prošla je, može se reći, put od anateme do mirnog konstantiranja njihove prisutnosti.

Papa Grgur XVI. 1832. u pismu »Mirari vos« kaže: »Kapitalizam se i na njemu zasnovano društveno uređenje ne mogu dugo održati i mora doći do obnavljanja i ponovnog uspostavljanja feudalizma.«

Pio IX. u enciklici »Quanta cura« 1864. kao i u »Syllabusu« osuđuje i socijalizam i kapitalizam: »jer osnivaju urotničke i konspirativne saveze i liberalna društva.«

Lav XIII. u »Rerum novarum« jasno se ogradio od »krivih lijekova« kojima se nastoji riješiti socijalno, odnosno radničko pitanje.

Predmetna enciklika *Sollicitudo rei socialis* smireno konstatira na str. 28.: »Na zapadu, naime, postoji sistem koji se povijesno nadahnjuje načelima liberalističkog kapitalizma, što se u prošlom stoljeću razvio s industrijalizacijom. Na Istoku pak postoji sistem nadahnut marksističkim kolektivizmom, koji je nastao iz položaja proleterskih masa, u svjetlu posebne povijesne interpretacije. Budući da se svaka od tih dviju ideologija poziva na dva tako različita poimanja čovjeka, njegove slobode i njegove društvene uloge, one su predlagale i sada promiču na ekonomskom planu oblike organizacije rada i vlasničkih struktura, osobito na tzv. proizvodna sredstva.«

Ili na str. 30, br. 21. – »napetost između Istoka i Zapada po sebi nije, kao što je poznato, suprotnost između dvaju raznorodnih stupnjeva razvoja, već više suprotnost između dvaju poimanja razvoja ljudi i naroda, a oba su nesavršena i kao takvi zahtjevaju korjenitu izmjenu.«

IV. Zaključak

Korjenita izmjena je zaista potrebna i liberalizmu-individualizmu Zapada i kolektivizmu-sabornosti Istoka. Potrebna je i Crkvi da bi uistinu bila Majka i učiteljica naroda. Mislim, da i Crkva u sebi, u svojim strukturama i načinima sticanja i raspolaganja materijalnim dobrima – u kleričkom dijelu – živi, kako liberalistički kapitalizam, tako i »marksistički« kolektivizam-komunitarnost: Ne izgleda mi, da su ti podsistemi u hijerarhijskoj zajednici Crkve baš mnogo usklađeni s principima Evanđelja i prirodnog moralnog poretka. Počesto, bilo da se radi o »Petrovcima« ili redovnicima strše nejednakosti do nepravda, a osobno ili zajedničko bogatstvo do apsurdna, rasipništvo prema objektima, uglavnom kulturno-sakralnim, bez granica, a prema siromasima, toliko da prežive, itd. Potreba bi bila i u Crkvi svojevrсна revolucija odgovorne i savjesne ljubavi da se smanje i ublaže antagonizmi između osobne slobode i osobnih prava, i slobode i prava drugoga-između individualizma i kolektivizma. Ako ona zaista želi da bude Majka i učiteljica, onda mora pokušati naći načine uvjerljivijeg i Evanđelju usklađenijeg odnosa prema cjelokupnosti ove problematike, tako, da bi mogla reći: »Dajem Vam primjer da i vi tako činite«. Druga evangelizacija, evangelizacija trećeg milenija, neće biti uspješna ako se promjene u Crkvi i na društveno-ekonomskom području ne usklade s potrebama vremena a na principima evanđelja. S jedne strane, Crkvi je potrebno povijesno pamćenje, a s druge strane svjesni zaborav feudalnih privilegija i oslovljavanja koje su uzrokovalе među ostalim i rubikone o kojima je na ovom tečaju riječ.